

ЎЗБЕКИСТОН ВА РОССИЯ МИЛЛИЙ ТАРАҚҚИЁТ МОДЕЛЛАРИНИНГ РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ

Бекзод Ботирович Баратбаев

Мустақил изланувчи,
Фуқаролик жамияти ва ҳуқуқ кафедраси,
Ўзбекистон Миллий университети
baratbayev_b@mail.ru

Аннотация. XX асрнинг сўнги ўн йилликлар бошида Ўзбекистон ҳам Россия ҳам стратегик аҳамиятга эга бўлган жуда катта ҳажмдаги табиий, минерал-хомашё, меҳнат ресурслари ва инсоний салоҳиятга эга бўлишига қарамай оғир таназзулни бошдан кечирди. Аслида мана шу муаммоларни ҳал этиш масалалари мамлакатлар миллий тараққиёт моделлари асосларини яратди. Мазкур мақолада Ўзбекистон ва Россия миллий тараққиёт моделларининг шаклланиш босқичлари тўғрисидаги сиёсатшунослик ва иқтисодиёт мутахассислари таснифларига эътибор қаратилади.

Таянч сўз ва иборалар: мустақил давлатчилик, сиёсий бошқарув, парламент, миллий тараққиёт моделини ривожлантириш босқичлари, концепция, ҳаракатлар стратегияси.

Иқтибос учун: Баратбаев Б.Б. Ўзбекистон ва Россия миллий тараққиёт моделларининг ривожланиш босқичлари. *Марказий Осиё ижтимоий тадқиқотлар журна*ли. 2020, 1(2), 21-32.

ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ МОДЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ УЗБЕКИСТАНА И РОССИИ

Бекзод Батирович Баратбаев

Независимый научный сотрудник,
Кафедра Гражданское общество и право,
Национальный университет Узбекистана
baratbayev_b@mail.ru

Аннотация. В начале последних десятилетий двадцатого века и Узбекистан, и Россия пережили серьезный спад, несмотря на огромное количество природных, минеральных ресурсов, трудовых ресурсов и человеческого потенциала, имеющего стратегическое значение. Фактически решение этих проблем легло в основу национальных моделей развития стран. Данная статья посвящена классификации политологов и экономистов по этапам формирования национальных моделей развития Узбекистана и России.

Ключевые слова: независимая государственность, политическое управление, парламент, этапы развития национальной модели развития, концепция, стратегия действий.

Для цитирования: Баратбаев Б.Б. Этапы развития национальных моделей развития Узбекистана и России. *Журнал социальных исследований Центральной Азии*. 2020, 1(2), 21-32.

STAGES OF DEVELOPMENT OF NATIONAL MODELS OF DEVELOPMENT OF UZBEKISTAN AND RUSSIA

Bekzod Batirovich Baratbaev

Independent researcher,
Department of Civil society and law,
National University of Uzbekistan
baratbayev_b@mail.ru

Abstract. At the beginning of the last decades of the twentieth century, both Uzbekistan and Russia experienced a severe decline, despite the huge amount of natural, mineral resources, labor resources and human potential of strategic importance. In fact, the solution of these problems has formed the basis of national development models of countries. This article focuses on the classification of political scientists and economists on the stages of formation of national development models of Uzbekistan and Russia.

Key words: independent statehood, political governance, parliament, stages of development of the national development model, concept, action strategy.

For citation: Baratbaev, B.B. Stages of development of national models of development of Uzbekistan and Russia. *Journal of Central Asian Social Studies*. 2020, 1(2), 21-32.

Кириш. XX асрнинг сўнги ўн йилликлар бошида Ўзбекистон, шу жумладан Россия ҳам стратегик аҳамиятга эга бўлган жуда катта ҳажмдаги табиий, минерал-ҳомашё, меҳнат ресурслари ва инсоний салоҳиятга эга бўлишига қарамай оғир таназзулни бошдан кечирдилар. Бу мураккабликларга, иқтисодий инқироз остидаги ҳўжалик, ишлаб чиқариш, молиявий ва халқаро алоқаларнинг бутунлай издан чиқишига барҳам бериш, ишсизликнинг янада ортиб кетишига йўл қўймаслик, шунингдек тинч, барқарор ва жадал ривожланиш жараёнини ташкил этиш ҳар икки мамлакат раҳбариятининг олдида

турган энг ўткир муаммолар эди. Аслида мана шу муаммоларни ҳал этиш мамлакатлар миллий тараққиёт моделлари асосларини яратди. Лекин бу жараёнлар бир неча йиллар сиғимидаги иш бўлмаганлиги мамлакатларнинг бугунги илмий салоҳиятига яхши маълум. Шунга кўра миллий тараққиёт моделларининг ривожланиш босқичларига нисбатан ҳар икки мамлакатда турли соҳалар мутахассислари томонидан турлича ёндашилади. Мазкур мақолада сиёсатшунослик ва иқтисодиёт мутахассислари таснифларига эътибор қаратиб кўрамиз.

Сиёсатшунослик / Политология / Political Sciences

Асосий қисм. Ўзбекистонда асосий негизини иқтисодиётнинг мафкурадан холилиги, сиёсатдан устунлиги, давлатнинг бош ислохотчилиги, қонун устуворлиги, кучли ижтимоий сиёсат, ислохотларни босқичма-босқич амалга ошириш каби машхур беш тамойил ташкил этадиган миллий тараққиёт моделини ривожлантиришга мамлакатнинг биринчи Президенти И.Каримов қарашларига мувофиқ тарзда кўпчилик мутахассислар томонидан икки босқичга бўлинади [1]:

биринчи босқич — 1991-2000 йилларни қамраб олиб, ўтиш даври сифатида эътироф этилади;

иккинчи босқич — 2001-2007 йиллардаги демократик ўзгаришлар, суд-ҳуқуқ тизими ва ижтимоий-гуманитар соҳалар ислохотлари билан ифодаланади.

Иқтисодиёт мутахассисларининг фикрларига кўра эса Республикада бозор иқтисодиётини шакллантириш мазкур икки босқичи иқтисодиёт устуворлиги билан белгиланиб, жуда катта маъсулиятни талаб этди. Чунки, собиқ “марказлаштирилган, режалаштирилган иқтисодиёт билан бозор иқтисодиёти бир-бирига ёт ҳўжалик тизими”[2] бўлиб, улар ўртасидаги кураш мамлакат ҳаётида жуда кўп ислохотларни амалга оширишни, қийинчиликларни бошдан кечиришни талаб этди. Албатта, “эски тизимни бирданига, яъни революцион йўл билан йўқотиш”[3] мақсадга мувофиқ эмас, уни эволюцион йўл орқали секин-аста, босқичма-босқич янги тизимга алмаштириш керак. Мазкур қарашлар ҳам И.Каримов қарашлари асосида шаклланган бўлиб, соҳа мутахассислари мамлакат миллий тараққиёти моделини ривожланиш

жараёнларини юқорида белгиланган вақт бирлигида икки босқичга бўладилар[2]:

биринчи босқич — иқтисодиётнинг маъмурий буйруқбозлик тизимини тугатиш, иқтисодий кризисдан чиқиш ва иқтисодиётни барқарорлаштириш, бозор муносабатларини шакллантириш;

иккинчи босқич — республика шароитлари ва халқаро тажрибаларни эътиборга олган ҳолда республикани ҳар томонлама иқтисодий модернизация қилиш, бозор муносабатларини янада ривожлантириш. Мазкур босқичлар вазибалари иқтисодий нуқтаи назардан қуйидагилардан иборат эди:

ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини босқичма-босқич шакллантириш, инсонлар яшаши ва меҳнат қилиши учун шароитлар яратиш;

кўп укладли иқтисодиётни шакллантириш, инсонларни мулкка бўлган эгаликларини таъминлаш, корхона ва фуқароларга кенг иқтисодий эркинликлар бериш;

давлатнинг улар фаолиятларига аралашувига йўл қўймаслик;

мавжуд моддий — пул ва меҳнат ресурсларидан унумли фойдаланиш, инсонларда иқтисодий фикрлашнинг янги шакллари вужудга келтириш, уларнинг мафкураларини ҳозирги давр талабига йўналтириш.

Миллий тараққиёт моделини ривожлантиришнинг мазкур ғоялари жуда кўп жиҳатлардан Россия миллий тараққиёт модели ривожланиш жараёнларига ҳам хосдир. Бунда фақат Россиянинг минтақавий бошқарувнинг социалистик тизимдан янги стратегик тизимига ўтиш, таркиб-вақт

Сиёсатшунослик / Политология / Political Sciences

координаталари тизимидаги институционал танлов ёндашувлари сезиларли даражада фарқ қилади: Бу фарқ “федерал марказ - минтақавий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда”[4] ва “федерал марказни шакллантириш”да[5], шунингдек, минтақаларни ривожлантириш стратегиясини янгилаш учун минтақавий стратегик режалаштиришнинг институционализациясига сезиларли таъсир кўрсатадиган “экзоген (моделнинг ичдан келиб чиқувчи таназзули) ва эндоген (моделнинг ичдан келиб чиқувчи ривожланиши) омилларни”[6] ўз вақтида ҳисобга олиш заруриятида намоён бўлади. Шунга кўра баъзи манбаларда Россиянинг мустақиллик даври тарихи 3 босқичга бўлинади:

биринчи - 1993 йил 4 октябргача бўлган даврда Россия расмий равишда СССР конституцияси билан яшади ва Б.Елциннинг уни ўзгартиришга уриниши қуролли тўқнашувларни келтириб чиқарди;

иккинчи – иқтисодий таназзул, давлат ҳаётининг барча соҳаларидаги муаммолар ўта кучайган ва Чеченистонда уруш келиб чиққан 1993-1999 йиллар - Б.Елцин ҳукмронлиги даври;

учинчи - В.Путин раҳбарлигида 2000 йилдан ҳозирги кунга қадар иқтисодий барқарорлашув ва унинг ўсиш босқичига ўтиш, ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш, Россиянинг халқаро майдондаги мавқеини мустаҳкамлаш даври[7].

Россияда Совет Иттифоқи даврида тўпланиб қолган кўплаб анъаналардан воз кечилиб, Европа, Япония, Америка моделлари ва бошқа турли мамлакатларнинг режалаштириш

тизимларидан ибрат олишга ўтилди[8]. 1990-йиллардаги сиёсий ва иқтисодий ўзгаришлар табиий равишда Россияни минтақавий ижтимоий-иқтисодий ривожланишни режалаштириш тизимида ўзгаришларга олиб келди. Биринчидан, минтақавий ривожланишни “федерал даражада режалаштириш”[9] кўлами камайди. У ўз аҳамиятини йўқотмади, балки мазмунан ўзгарди. Иккинчидан, атроф-муҳит омилларини ҳисобга олган ҳолда тизимнинг ички ресурсларига нисбатан узоқ муддатга йўналтирилган режалаштириш ўзгаришларига олиб келди. У бошқа омиллар қаторида ташқи муҳитни ҳам ҳисобга олган ҳолда миллий тараққиётга қаратилган стратегия томон бурила бошлади. Натижада, минтақавий илм-фан учун ҳам, амалий режалаштириш фаолияти учун ҳам янги муаммо – миллий минтақаларни ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқиш зарурияти юзага келди.

Мутахассислар Россияда дастлаб замонавий миллий тараққиёт моделини стратегик режалаштиришга хос бўлган босқичма-босқич қатъий режани ишлаб чиқиш алгоритмига риоя қилинмаган деб ҳисоблашади[10]. Аммо бошланган ишлар (Ўзбекистондаги каби) унинг кўлами, мақсадини белгилаш, кутилган натижалар ва таъсир жиҳатидан бу стратегик йўналтирилган миллий тараққиёт модели эди. Чет эллик мутахассислар миллий тараққиёт моделини стратегик режалаштиришнинг пайдо бўлиши даври тўғрисида умумий фикрга эга эмаслар. Натижада, Россия миллий тараққиёт модели тўғрисида турли позицияларда турадилар. Масалан, баъзилар стратегик режалаштириш 90-йилларда пайдо бўла бошлади, деб ҳисоблашади[11]. Бошқалар стратегик

Сиёсатшунослик / Политология / Political Sciences

режалаштириш 2000-йилларнинг бошларида пайдо бўлган, аммо 90-йиллардан бошлаб модел тамойилига айланган, деб ҳисоблашади[12].

1990 ва 2000 йилларда Россиянинг Миллий тараққиёт моделини стратегик режалаштириш бўйича тажрибаси турли даражадаги ҳудудларни ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқишнинг замонавий назарий ва методологик асослари фонида 1990 йилларнинг ўрталарида яратила бошланди. Ва шуни ёдда тутиш керакки, бу асосан стратегик режалаштиришнинг турли минтақавий ва шаҳар моделларини ишлаб чиқиш шаклида содир бўлган. Шунга асосланган бир қатор мутахассислар 1993 йилдан бошлаб Россия миллий тараққиёт моделини босқичлаштиришда беш гуруҳни ажратадилар[10]:

1993-95-2001 - режалаштириш тизимини "тиклаш";

2002-2004 йиллар - минтақаларни ривожлантириш стратегиясига ўтиш;

2005-2009 йиллар - минтақавий стратегияларни бирлаштириш;

2010-2013 - янги стратегик режалаштириш воситалари учун институционал ва ҳуқуқий базани шакллантириш;

2014 йил - 2020 йил - янги Федерал қонунга[13] мувофиқ (ҳудудий) миллий тараққиёт моделлари стратегик режалаларини рўйхатдан ўтказиш.

Биринчи босқич минтақаларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича жуда кўплаб федерал мақсадли дастурларнинг пайдо бўлиши билан тавсифланади. Аммо аслида булар стратегик ҳужжатлар эмас, балки инқирозга қарши ҳужжатлар эди.

1995 йил охирида минтақалар асосида миллий тараққиёт моделини ривожлантириш бўйича федерал мақсадли дастурларни фаол ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш жараёни бошланиб, 1998 йилда энг юқори даражага етди[10]. 2001 йилга келиб, дастурларнинг сони бир неча ўнтани ташкил этди ва улар Федерациянинг 50 дан ортиқ таркибий тузилмалари ҳудудини тўлиқ ёки қисман қамраб олдилар ва баъзи дастурлар бир вақтнинг ўзида барча минтақаларга таъсир кўрсатдилар. Фаоллаштиришнинг сабаби "Россия Федерациясининг давлат прогнози ва ижтимоий-иқтисодий ривожланиш дастурлари тўғрисида" Федерал қонунининг қабул қилиниши эди[14]. Мутахассисларнинг таъкидлашича, миллий тараққиёт моделини ривожлантиришга ҳудудларни стратегик режалаштириш амалиёти фаол жорий этилишининг яна бир сабаби иқтисодий ривожланган мамлакатлар тажрибасига қизиқишнинг ортиши ва уни Россияда жорий этиш учун турли ташкилотларнинг фаол ҳомийлиги бўлди[15].

Худди шу даврларда Ўзбекистонда кечган жараёнларни қуйидагича тавсифлаш мумкин. Айтиш мумкинки, юқорида кўриб ўтганимиз каби Ўзбекистон миллий тараққиёт моделини стратегик режалаштириш жараёнларини энг умумий назарий асосларда амалга оширди. Биз амалга оширган илмий тадқиқотларимиз ҳосиласи сифатида сиёсий нуқтаи назардан буни миллий тараққиёт моделини ривожлантириш (Россияда стратегик режалаштириш)нинг биринчи босқичи дейишимиз мумкин. Биз назарда тутаяётган бу биринчи босқич асосан 1991-1997 йилларни

Сиёсатшунослик / Политология / Political Sciences

қамраб олиши билан характерланиб, ўз мазмунига кўра “ғоявий-концептуал шакллантириш ёки компенсация”[16] моҳиятини англатар эди. Чунки, бу босқич мамлакатимизда “мустақил давлатчилик”, “демократик тараққиёт йўлининг белгиланиши”, “кўп укладли ва бозор қонунларига асосланган миллий иқтисодиётни шакллантириш”[17] билан боғлиқ жараёнларни акс эттиради. Бир сўз билан айтганда, мамлакат мустақиллик туфайли дунё халқлари учун янги очилган ҳудуд бўлиш билан бирга иқтисодий, сиёсий, ижтимоий, молиявий, ҳуқуқий, маданий, маърифий ва бошқа турли-туман соҳаларда ҳали янги муносабатлар ва тартиблар шаклланиб улгурмаган бўшлиқ эди.

Мазкур босқичда ана шу бўшлиқни аввало ғоявий-концептуал нуқтаи назардан тўлдиришга катта аҳамият қаратилди. Бу борада И.Каримов томонидан илгари сурилган ғоялар айниқса диққатга сазовордир[18]. Давлат ҳокимиятини демократик талаблар асосида қайтадан шакллантириш, янги иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий, ижтимоий муносабатлар, ҳуқуқ ва тартиблар тизимини барпо этиш, давлат бошқарувида фуқаролар ва улар жамиятларининг ўрнини белгилаш, соғлиқни сақлаш, таълим тизимларини дунё халқларининг энг илғор тажрибалари ва миллий қадриятларимиз асосида ривожлантириш масалаларида илгари сурилган бу ғоялар борган сари ривожланиб, амалий концепцияларга айланди.

Россияда шу даврда бутун федерал ҳудуд бўйлаб ҳужжатларни қабул қилишнинг иқтисодий эҳтиёжларини асослашда қийинчиликлар юзага келди. Лекин айти пайтда қанчалик оғир бўлмасин, ҳудудларни умумий

макроиқтисодий жараёнга қўшиш масаласи ҳал қилинди, бу аслида эгасиз ривожланишни тўхтатувчи омил бўлди. Шундай қилиб, агар 1990-йилларнинг ўрталарида аслида миллий моделга тегишли, лекин минтақаларда қисқа муддатли, инқирозга қарши характердаги кўплаб турли хил режалаштириш ҳужжатлари ишлаб чиқилган бўлса, унда 1990-йилларнинг охирида стратегик режалаштириш методологиясидан фойдаланган ҳолда узоқ муддатли ривожланиш моделига ўтиш бошланди[19]. Умуман олганда, биринчи босқичнинг охири 2002 йилга келиб минтақавий режалаштиришнинг анча барқарор тизимини деярли шакллантириш билан якунланади. Шу билан бирга, федерал қонунлар ушбу жараёнларга кўпроқ таъсир кўрсатди.

Бу вақтга келиб Ўзбекистонда аллақачон иккинчи босқич бошланиб кетган эди. Иккинчи босқич 1998-2004 йилларни қамраб олиб, моҳиятига кўра биринчи босқичнинг мантиқий давоми сифатида намоён бўлди. Бу босқичда энг катта эътибор “ҳуқуқий-меъёрий асосларни тартибга солиш ва уларни амалиётга татбиқ этиш”га қаратилиб[16], мазмунига кўра жамиятни янги тартиб қоидаларга мослаштириш, кўниктириш, фуқароларнинг ҳар томонлама замонавийлашувини таъминлашга йўналтирилганлиги билан адаптация характерини касб этарди. Илк босқичда мустақиллик туфайли кўпмиллатли мамлакатимизда турли-туман тарихий маданий қадриятлар қайтадан жонланиши билан бирга кенг дунёнинг ижобий ёки салбий бўлишидан қатъий назар, турфа хил анъаналари ҳам чуқур кириб келган эди. Бу эса ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-ҳуқуқий, молиявий, маданий-маърифий, ишлаб чиқариш ва эғалик қилиш ҳамда бошқа

Сиёсатшунослик / Политология / Political Sciences

муносабатлар тизимида ҳуқуқий муаммоларни юзага чиқара бошлаганди. Гарчи барча соҳаларда ҳуқуқий асосларни яратиш иши ҳам илк босқичда бошланган бўлсада, иккинчи босқичда бу ишга эътибор асосий аҳамият касб этди. Барча муносабатлар тизимида сараланиш, танланиш ва ҳуқуқий асослантириш жараёнлари айна мана шу даврга хос воқеъликдир[20]. Шунинг ҳам таъкидлаш кераки, бу даврда аҳолининг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, қонунларни ҳурмат қилишга ўргатишга ҳам алоҳида эътибор қаратилган эди. Натижада бу босқич халқимизнинг янги ҳаёт тарзига мослашиш, кўникиш, уни ўзлаштириш босқичи бўлди. Шу маънода бу босқични мамлакатимизда ҳуқуқий-меъёрий асосларни тартибга солиш, айна пайтда жамиятнинг янги ҳаётини муносабатлар тизимига адаптациялашув даври эди дейиш мумкин.

Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида 2005-2009 йилларни қамраб олган учинчи босқичи ўз моҳиятига кўра ташкилий-модернизациялаш аҳамиятига эга бўлиб, айна вақтда интеграция мазмунини касб этди[16]. Мустақилликнинг дастлабки давларида мамлакатимизда давлат ҳокимияти ва бошқаруви, шунингдек халқ ҳўжалигининг барча соҳа ва тармоқлари, ижтимоий ҳаёт ва тартибнинг янги структураси, механизми ва технологиялари жорий этилганди. Шунга қарамай ўтган асрнинг 90-йилларида бутун дунё илм-фан ва техника тараққиётида улкан ривожланиш юзага келди. Яратилган янгиликларни амалиётга татбиқ этиш эса турмуш тарзи ва ўзаро муносабатлар тизимида қатор муаммолар ва замонавий эҳтиёжларни келтириб чиқара бошлади. Бу ўз навбатида шакллантирилганига кўп бўлмаган

ташкилий тизимни янгилаш заруриятини келтириб чиқарди. Таъкидлаш лозимки, ташкилий-идоравий механизмларнинг янгилашишига эҳтиёж биргина техник тараққиёт билан белгиланмайди, албатта. Бунда инсон манфаатлари, моддий, маданий ва маънавий салоҳият даражаси, меҳнат ресурсларининг ривожланиш жараёнлари асосий омиллар ҳисобланади. Бошқача айтганда ижтимоий тафаккур, манфаатлар ва мақсадлар тизимида юзага келган юксалиш бу қудратни бошқариш услубларини модернизациялаш талабини келтириб чиқаради. Ташкилий-модернизациялаш даври худди ана шу тизимни янада мукаммаллаштириш билан характерланади.

Россияда миллий тараққиёт моделини ривожлантиришнинг учинчи босқич чегаралари 2005-2009 йиллар билан белгиланди. Ўша пайтда минтақаларни ривожлантириш бўйича оз сонли федерал мақсадли дастурларни сақлаб, минтақалар ўзларининг стратегияларини фаол равишда ишлаб чиқиш кучайган эди, шунингдек Россия минтақавий ривожланиш вазирлиги ҳам бу стратегик режалаштириш ҳужжатларини кўриб чиқдилар ва қабул қилдилар. Натижада инвестицияларнинг ўсиши билан бирқаторда марказлаштирилган мувофиқлаштириш ва турли инвесторларнинг режаларини аниқ ҳудудлар билан боғлаш зарурати пайдо бўлди, бу эса ҳудудий режалаштиришни ривожлантиришга янги туртки берди[21]. Натижада ҳудудлар бўйича ишлаб чиқилган янги миллий модел стратегик режалари Россия Федерациясининг Минтақавий ривожланиш вазирлиги томонидан тараққиёт стратегияси, стратегик

Сиёсатшунослик / Политология / Political Sciences

концепция, ишлаб чиқарувчи кучларни жойлаштириш схемалари, ривожланиш дастурлари, стратегик режалар каби турли номлар билан қайд этилган.

Шундай қилиб, миллий тараққиёт моделини ривожлантириш эволюцияси учинчи босқичининг асосий хусусиятларини қуйидагича умумлаштириш мумкин: биринчидан, минтақавий ривожланиш стратегиясини фаол ишлаб чиқиш; иккинчидан, бюджет ва стратегик режалаштириш ўртасидаги муносабатларни кучайтиришга уриниш, лекин кўпроқ федерал даражада; учинчидан, Россия ва унинг минтақаларида стратегик режалаштиришни легаллаштиришнинг бошланиши.

Ўз навбатида 2010 йиллар Ўзбекистонда миллий тараққиёт моделини барқарор ривожлантиришнинг жаҳон халқлари эътиборини тортган янги бир босқичининг бошланиши ҳисобланади. Мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг 2010 йиллардан ҳозирга қадар давом этаётган тўртинчи босқичини ҳақиқатан ҳам технологик коррекциялаш ва муқобил равишда эса инновация босқичи деб аташ мумкин[16]. Негаки мазкур босқичнинг бошларида барча соҳаларда фойдаланилиб келинаётган тартиб-қоидалар, механизм, услуб, воситаларни янада мукамаллаштириш, бошқача айтганда уларнинг амалий самарадорлигини ошириш масалаларига кенг эътибор қаратилган эди. Технологик коррекциялаш жаҳон тажрибасида узлуксиз барқарор ривожланиш давом этаётган жамиятнинг ғоялари, мақсадлари, бошқаруви ва қонунлари тўла шаклланиб бўлгандан сўнг юзага келадиган замонавийлаштириб бориш

жараёнларини ифодалаб[22], одатда бу жараён ҳар қандай жамият ҳаётининг энг кўп даврини эгаллайди. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, аллақачон ривожланган давлатлар номини олган мамлакатлар ҳам технологик коррекциялаш заруриятларидан четлаб яшай олмайдилар. Чунки технологик коррекциялаш бир томондан асосни тубдан ўзгартирмайдиган камчиликлар, эҳтиёжлар, мавжуд ёки юзага келиши тахмин қилинган муаммоларни тузатиш чора-тадбирларини англатса, иккинчи томондан имкониятларни замон янгиликларига мувофиқлаштириб бориш хусусияти билан жамият ҳаётининг ажралмас қисмига айланади. Россия миллий тараққиёт моделини ривожлантириш стратегиясининг тўртинчи босқичининг чегаралари 2010–2013 йилларни қамраб олади[10]. Ушбу босқичдаги энг муҳим воқеа федерал стратегияда (фақат минтақавий даражада танланган ҳолда) янги стратегик режалаштириш воситаларини, шу жумладан давлат дастурларини жорий этиш бўлди. У Россия Федерацияси таркибий тузилмаларининг стратегик режалаштириш соҳасидаги фаол қонунчилик фаолияти билан тавсифланади. Аммо 2011–2012 йилларда қабул қилинган стратегик режалаштириш тўғрисидаги кўплаб минтақавий қонунлар ўша пайтда Федерациянинг бошқа таркибий тузилмаларида амал қилган қонун ривожлантириш ҳужжатларини тасдиқлашга хизмат қилган. Босқичнинг яна бир диққатга сазовор томони, унинг биринчи ярмида Россия Иқтисодий ривожланиш вазирлигининг 2020 йилгача стратегиянинг аналогларига айланган минтақалар бўйича ижтимоий-иқтисодий

Сиёсатшунослик / Политология / Political Sciences

ривожланиш тартибларини шакллантиришидир.

Тўртинчи босқичнинг сўнгги характерли хусусияти - бу янги давлат бошқаруви концепциясининг асосий тамойилларидан бири - ахборотнинг очиқлиги тамойилини кенг татбиқ этишдир[23], бунинг асосида федерал ва минтақавий ҳокимият органлари томонидан қабул қилинган стратегик режалаштириш ҳужжатларининг оммавий тақдимоти ва фойдаланиш имкониятлари кенгайган.

Россияда миллий тараққиёт моделини ривожлантиришнинг бешинчи босқичи 2014 йилдан ҳозиргача бўлган даврни қамраб олади. Уни бошлаб берган "Россия Федерациясида стратегик режалаштириш тўғрисида"[13] Федерал қонуни миллий моделни ривожлантиришни стратегик режалаштириш тизимининг учта даражасини белгилаган, яъни у федерал, минтақавий ва шаҳар стратегик режаларининг "вертикалини" ягона меъёрий ва услубий асосда ташкил этади. Минтақавий даражадаги давлат дастурларини ва муниципал дастурларни ишлаб чиқиш шунга асосан мажбурийдир, бу ялпи даражада дастур бюджетини шакллантиришга ўтишни таъминламоқда[24]. Лекин айрим мутахассисларнинг фикрича бу стратегик режалаштириш асосларини синхронлаштириш муаммосини келтириб чиқармоқда[25]. Шуниси эътиборга лойиқки, федерал даражада стратегик режалаштириш тўғрисидаги қонуннинг қабул қилиниши минтақавий ҳуқуқий фаолиятга ўз тузатишларини киритди. Жумладан, федерал ҳудудларда шунга ўхшаш қонунларни тасдиқлаш бўйича ишларни кучайтирди. 2014 йидан бошлаб қонун ижодкорлиги жараёнида барча

ҳудудларда босқичма-босқич тайёрланган стратегик режалаларни тасдиқдан ўтказиш расмий тартибга айлантирилган.

Бешинчи босқичининг яна бир ўзига хос хусусияти унда миллий моделни ривожлантиришнинг янги стратегиялари - 2030 стратегияларини ишлаб чиқиш ҳам кўзда тутилган. Шуниси эътиборга лойиқки, минтақавий стратегияларни ишлаб чиқиш, биринчи навбатда, 2030 йилгача бўлган федерал ривожланиш стратегияси, иккинчидан, минтақавий стратегияларнинг тузилиши, мазмуни ва бошқа элементларини бирлаштирган ягона услубий ёрдам мавжуд бўлмаган шароитда бошланган. Лекин худди шу шароит ҳудудларни ташаббускорлик ва ижодкорликка мажбур қилган.

Ўзбекистонда миллий тараққиёт моделини ривожлантиришнинг бешинчи босқичи 2017 йилда қабул қилинган "2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси"[26] билан бошланиб ҳозирги кунларда давом этаётган жараён ҳисобланади. "Ҳаракатлар стратегияси" бир қатор хусусиятларига асосан инновацион модернизация концепцияси мазмунига эга бўлиб, шу номдаги босқични ҳам ифодалайди. Мазкур босқич мантиқан миллий тараққиёт моделини ривожлантиришга ўзбек модели[27] ва 2010 йилда қабул қилинган "Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси"[28] ғояларини инновацион модернизациялаш мақсабларига қаратилгани унинг матнидан ҳам англашилиб туради.

Сиёсатшунослик / Политология / Political Sciences

Хулоса. Айтиш керакки, мустақиллик йилларида миллий тараққиёт моделини ривожлантириш борасида биз юқорида кўриб ўтганимиз каби ялпи концептуал ёки стратегик режалардан ташқари турли соҳалар кесимида Ўзбекистонда мингга яқин, Россияда эса икки мингдан ортиқ қарорлар, концепциялар, дастурлар, режалар, фармонлар ва фармойишлар ва шаклидаги алоҳида ҳужжатлар ишлаб чиқилган. Уларнинг барчаси у ёки бу даражада миллий тараққиёт моделини ривожлантириш ислохотларига алоқадор бўлиб, Ўзбекистонда ҳам, Россияда ҳам барқарор ўсиш суръатларини таъминлаб келмоқда.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qarang. Karimov I.A. Jamiyatimizni erkinlashtirish, islohotlarni chuqurlashtirish, ma'naviyatimizni yuksaltirish va xalqimizning hayot darajasini oshirish - barcha ishlarimizning mezonlari va maqsadidir (Liberalizing our society, deepening reforms, raising our morale and raising the living standards of our people are the criteria and the goal of all our work). 15- jild. - T.: O'zbekiston, 2007. -320 b.; Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz (We will build our great future together with our brave and noble people). -T.: O'zbekiston, 2017. - 488 b.; Mirziyoev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'yat davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz (We will continue our path of national development and take it to a new level). -T.: -jild. O'zbekiston, 2017. - 104 b.; Nazarov Sh.N. O'zbekistonda fuqarolik jamiyatini shakllantirishda jamoat tashkilotlarining roli (The role of public organizations in the formation of civil society in Uzbekistan) (nazariy va huquqiy masalalar). Yurid. fanl. nomz. diss. avtoref. -T., 2009. -25 b.; Mavlonov J. "Fuqarolik jamiyatiga oid zamonaviy konseptual diskursning asosiy yo'nalishlari (ijtimoiy - falsafiy tahlil)" (The main directions of modern conceptual discourse on civil society (socio-philosophical analysis)). Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent - 2017.
2. Abulqosimov H. va b. Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni boshqarish (Management of socio-economic processes). -T.: G'G'ulom nashriyoti, 2008. -B.78.
3. Xolbekov A., Jumaev R. va b. Boshqaruvning ijtimoiy-siyosiy yo'nalishlari (Socio-political aspects of governance). -T.: G'G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2008. - 716 b.
4. Chirkin V. Ye. Gosudarstvennoe i munitsipalnoe upravlenie: Uchebnik (State and Municipal Administration: Textbook). -M.: Yurist, 2014. -32 s.
5. Urbanovich A. A. Psixologiya upravleniya: Uchebnoe posobie (Management Psychology: study guide). -Mn.: Xarvest, 2015. -64 s.
6. Vasileva Ye.G. «Sotsialnoe gosudarstvo» i novaya model sotsialnoy politiki v Rossii ("Welfare state" and a new model of social policy in Russia) // Vlast. 2008. № 11. S. 27-30.
7. Rossiyskaya Federatsiya - istoriya stanovleniya (Russian Federation - the history of formation). https://istoriarusi.ru/rossijskaj_federacia.html
8. Adamesku A. Sovetskiy opyt regulirovaniya territorialnogo razvitiya (kriticheskiy analiz) (Soviet experience in the regulation of territorial development (critical analysis)) // Ekonomist. 2017. № 3. S. 62-71.

Сиёсатшунослик / Политология / Political Sciences

9. Rimskiy V.L. Osobennosti rossiyskoy modeli sotsialnoy politiki // Materialy internet-konferensii (Features of the Russian model of social policy // Materials of the Internet conference) «Sotsialnoe rynochnoe khozyaystvo: konsepsiya, prakticheskiy opyt i perspektivy primeneniya v Rossii». <https://iq.hse.ru/more/sociology/osobennosti-rossijskoj-socialnoj-politiki>
10. Shelomensev A. G., Doroshenko S. V., Trushkova Ye. A., Shixverdiev A. P. Strategii-2030: podkhody k razrabotke v regionax Rossii (Strategies-2030: Approaches to Development in the Russian Region) Ars Administrandi (Iskusstvo upravleniya). 2017. Tom 9, № 4. S. 570–592. DOI: 10.17072/2218-9173-2017-4-570-592.;
11. Mintzberg H. The rise and fall of strategic planning. London: FT, Pentice Hall, 1994. 463 r. Wong Y. Y., Maher T. E. An undeveloped subject: The interaction between environment and strategy // Management Research News. 1993. Vol. 16, № 1. P. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1108/eb028265>.; Bates D. L., Dillard J. E. Wanted: a strategic planner for the 1990s // Journal of General Management. 1992. Vol. 18, № 1. P. 51–62. DOI: <https://doi.org/10.1177/030630709201800104>.;
12. Gruening G. Origin and theoretical basis of New Public Management // International Public Management Journal. 2001. Vol. 4, № 1. P. 1–25. DOI: [https://doi.org/10.1016/S1096-7494\(01\)00041-1](https://doi.org/10.1016/S1096-7494(01)00041-1).; Grünig R., Kühn R. Process-based strategic planning. N. Y.: Springer, 2011. 357 p.
13. O strategicheskoy planirovaniy v Rossiyskoy Federatsii (On strategic planning in the Russian Federation). Federalniy zakon ot 28.06.2014 № 172-FZ. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_164841/
14. O gosudarstvennom prognozirovaniy i programmax sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya Rossiyskoy Federatsii (On state forecasting and programs of social and economic development of the Russian Federation): Feder. zakon ot 20.07.1995 № 115-FZ. <http://base.garant.ru/1518908/>
15. Shvesov A. Liberalizatsiya gosudarstvennoy regionalnoy politiki (Liberalization of state regional policy)// Voprosy ekonomiki. 2006. № 7. S. 73–83.
16. Ravshanov F. Etapi razvitiya gosudarstva: teoriya i praktika (State development stages: theory and practice). ISSN 2308-4804. Science and world. 2019. № 12 (76). Vol. I. 74–78 s.
17. Xolbekov A., Jumaev R., Umarova N. va boshq. Boshqaruvning ijtimoiy siyosiy yo'nalishlari (Socio-political aspects of governance). –T.: G'G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2008. – 716 b.
18. Karimov I. A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari, taraqqiyot kafolatlari (Uzbekistan on the threshold of the XXI century: threats to security, conditions of stability, guarantees of development). –T.: O'zbekiston, 1997. –329 b.
19. Mingaleva J. A., Kuzmina Yu. D. Globalnie strategii ekonomicheskogo rosta i razvitiya v regionax (Global strategies of economic growth and development in the regions) // Natsionalnie interesi: prioriteti i bezopasnost. 2009. № 20. S. 17–21.
20. Karimov I.A. Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas'ulmiz (Each of us is responsible for the development of the country). T.9. –T.: O'zbekiston, 2001. –432 b.

Сиёсатшунослик / Политология / Political Sciences

21. Ob utverjdenii Trebovaniy k strategii sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya sub'ekta RF (On the approval of the requirements for the strategy of socio-economic development of the Russian Federation). Prikaz M-va region. razvitiya RF ot 27.02.2007 № 14. <http://base.garant.ru/190830/>
22. Lozovova L.A., Nemashkalova K.G. Analiz zarubejnih modeley sotsialnoy politiki (Analysis of foreign models of social policy) // Gosudarstvennoe i munitsipalnoe upravlenie: uchen. zap. SKAGS. 2014. № 1. S. 120–128.
23. Buxvald Ye. M., Valentik O. N. Strategicheskoe planirovanie i novye orientiri politiki regionalnogo razvitiya v Rossiyskoy Federatsii (Strategic planning and new orientations of regional development policy in the Russian Federation) // Ekonomika: vchera, segodnya, zavtra. 2015. № 5. S. 21–41.
24. Kulakov D. N., Musin D. S. Podkhody k otsenke effektivnosti budjetnykh rasxodov na realizatsiyu gosudarstvennykh programm (Approaches to assessing the effectiveness of budget spending on the implementation of government programs) // Finansy. 2015. № 10. S. 14–20.
25. Klimanov V., Mixaylova A. Sinxronizatsiya dokumentov strategicheskogo planirovaniya v regionax i munitsipalitetax (Synchronization of strategic planning documents in regions and municipalities) // Problemy teorii i praktiki upravleniya. 2015. № 2. S. 24–29.
26. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida (On the Action Strategy for the five priority areas of development of the Republic of Uzbekistan for 2017-2021). O'zR Prezidenti Farmoni. 2017 yil 7 fevral, PF-4947-son. O'zbekiston respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son, 70-modda.
27. Karimov I. O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura (Uzbekistan: national independence, economy, politics, ideology) 1-jild. T.: O'zbekiston, 1998.
28. Karimov I. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi (The concept of further deepening democratic reforms and development of civil society in our country). // Xalq so'zi. 2010 yil 13 noyabr, № 220 (5135).